

УДК 72.012.6

Бачинська О.В.,

Київський національний університет будівництва і архітектури

ЕВОЛЮЦІЯ АРКИ В ЖИТЛОВІЙ ЗАБУДОВІ КИЄВА З КІНЦЯ ХІХ ПО ХХІ СТОРІЧЧЯ

Розглядаються еволюція арок на фасадах житлових будинків Києва з кінця ХІХ по ХХІ ст.; форми і принципи використання арки на кожному етапі.

Ключові слова: Київ, фасад, арка, еволюція, етап, форма, принцип.

Сучасна житлова архітектура Києва після періоду підкорення індустріальному будівництву знаходиться у пошуках індивідуальності кожного будинку, кожного комплексу. Це виражається у використанні різних архітектурних елементів на фасадах будівель. В образ будинку включають і арки, характерні для історичної архітектури. Заради виявлення нових можливостей у сучасному використанні арки необхідно дослідити її еволюцію на фасадах будівель, зокрема житла. Дослідження логічно розпочинати з кінця ХІХ ст., бо більш рання житлова забудова у Києві збереглася фрагментарно, а саме у цей період розпочалося широке будівництво прибуткових будинків з різноманітним оформленням фасадів та привабливими деталями.

Еволюція арки в житловій архітектурі Києва раніше не розглядалося.

Метою дослідження є еволюція арки в житлових будинках Києва з кінця ХІХ по ХХІ ст.

Арка була одним з елементів, що широко використовувався зовні у прибуткових будинках Києва кінця ХІХ – початку ХХ ст. Нею оформлювали основну складову фасадів – вікно. Також її вживали для створення вхідного порталу і у ролі оздоблення. Арка у порівнянні з прямокутним отвором має криволінійне завершення, саме тому її розташування у композиції було завжди акцентним і виявляло найважливіші частини. Форми арочного вікна продовжував споріднений за формою декор та криволінійне завершення. Прості форми арок були універсальними для створення будь-якого образу. Таким чином, форма та функціональне призначення арки зробили її одним з найважливіших елементів у зовнішньому вигляді прибуткового київського будинку (рис. 1 в–д) [1].

Упродовж ХХ ст. під впливом різних факторів художній образ житлових будинків був спрощений, підкорений принципам типізації (рис. 2 в, г), а потім індустріальним методам будівництва (рис. 3 а–в). Це призвело до формування фасаду з однакових елементів, відсутності деталізації, збіднення композиції.

Форми арок

циркульна стрілочаста підковоподібна лучкова стиснута еліптична

- ← Завершення елементами, характерними для стилю
- ← Оформлення останнього ярусу, завершення композиції, декор у вигляді арок
- ← Об'єднання окремих елементів
- ← Оформлення другого ярусу
- ← Акцент на вхідному порталі, об'єднання різних елементів

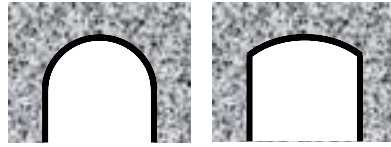

Рис. 1. Принципи використання арки в прибуткових будинках Києва кін. XIX – поч. XX ст.: а) форми арок; б) прийоми композиційного розташування арок на фасаді будинку, вул. О. Гончара; в)–д) приклади фасадів будинків з арками в), г) вул. Гончара, д) вул. Б. Хмельницького.

Форми арок

циркульна

лучкова

а)

Оформлення останнього ярусу,
завершення композиції, декор у
вигляді арок

Оформлення першого ярусу

Оформлення другого ярусу

Акцент на вхідному порталі

б)

в)

г)

Рис. 2. Принципи використання арки в житлових будинках Києва 1930-х–1950-х рр.: а) форми арок; б) прийоми композиційного розташування арок на фасаді будинку, просп. Перемоги; в)–д) приклади фасадів будинків з арками в) вул. Мельникова, г) просп. Перемоги.

Без криволінійних форм

Форми арок

циркульна лучкова

← Завершення композиції декором, подібним аркам

← Оформлення передостанніх ярусів

← Завершення композиції вхідної частини

← Оформлення другого ярусу, акцент на вхідному порталі

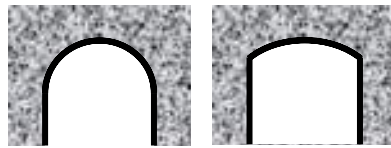
← Оформлення першого ярусу

Рис. 3. Періоди житлової архітектури Києва без арок 1920-х рр. та 1960-1980-х рр., приклади фасадів будинків: а) 1920-і рр., просп. Перемоги; б) 1960-і рр., вул. Маршала Гречка; в) 1980-і рр., вул. О. Гончара. Принципи використання арки в сучасних житлових будинках Києва в історичному середовищі: г) форми арок; д) прийоми композиційного розташування арок на фасаді будинку, вул. Б. Хмельницького.

Форми арок

циркульна

лучкова

а)

Оформлення останнього ярусу, завершення композиції, декор у вигляді арок, завершення центральної частини

Оформлення другого ярусу

Оформлення останнього ярусу,
завершення композиції,
декор у вигляді арок,
завершення акцентної частини

Рис. 4. Принципи використання арки в сучасних житлових будинках Києва: а) форми арок; б–г) прийоми композиційного розташування арок на фасаді будинку б) вул. Мельникова, в) просп. Перемоги, г) бульв. Лесі Українки.

Поступово зникли з використання і криволінійні арочні форми, як занадто складні для індустріального виробництва.

У другій половині ХХ ст. розпочався процес пошуку своєрідності образу житлового будинку: спочатку за рахунок урізноманітнення оформлення функціональних елементів, а потім з 1990-х рр. – виконання індивідуальних проектів для кожної житлової споруди (рис. 3, д, 4 б, г) [2]. Таким чином, на новому етапі розвитку житлова архітектура Києва повертається до принципів, закладених історично. Копіювати історичні зразки стає неможливим, бо масштаб сучасних житлових споруд значно відрізняється від попередніх періодів: поверховість збільшилася у кілька разів, будують не окремими будинками, а комплексами з додатковими функціями. Але все одно історичний досвід надихає: на фасадах використовують арки та інші елементи старих будинків. Арка має всі підстави повернутися у широкий вжиток для формування зовнішнього виду і внутрішнього простору квартири багатоповерхового будинку: вона є плоским архітектурним елементом, але за рахунок криволінійного завершення перетворює сприйняття простору і виявляє, як акцент, об'ємні форми. Сучасна житлова архітектура давно відійшла від площинності історичних фасадів у бік об'ємно-просторового розвитку форм і арка, що своєрідно формує простір і об'єм, споріднена за своїми характеристиками з новою архітектурою житла.

Загалом еволюцію арки можна розбити на три періоди:

1. Найбільше розмаїття арочних форм та принципів їх використання – в історичній забудові ХІХ ст. Історичне житло має різноманітні композиції фасадів з тонкою пластикою і акцентами на особливих частинах (вхід, бічні частини, кутовий поворот, вертикальні комунікації, завершення), з багатим декором, який ховає тектоніку форм. Все це свідчить про докладний та індивідуальний підхід до архітектури. Вікна, як модуль, що формує фасад, мали різноманітні форми, криволінійні арочні на фоні прямокутних підкреслювали стиль та композицію в оформленні прибуткового будинку (рис. 1). Також арку часто використовували у вигляді найрізноманітніших декоративних деталей.

Після короткого періоду відходу від криволінійних форм і домінування прямокутних (рис. 3, а), передвоєнна та повоєнна забудова продовжила тенденції попереднього етапу. Але фасади житлових будинків цього періоду вже більш лаконічні, позбавлені великої кількості деталей, тому в них чітко прочитується тектоніка, у створенні якої використовують циркульні та лучкові арки. Вікна перетворюються на однакові прямокутники за виключенням невеликої кількості арок (рис. 2).

2. Зникнення криволінійних арочних форм та декору загалом відноситься до періоду 1960-х рр. і приблизно по 1980-і рр. (рис. 3 б, в). В той час житло

зовсім втрачає композиційно розроблений фасад, декор створюється лише функціонально-конструктивними елементами. Тектоніка фасаду, що традиційно для Києва була підкреслена також арочними формами, не прочитується. Прямокутні вікна формують одноманітну сітку прорізів (рис. 3, б). У другій половині періоду підвищується висота будинків, створюючи вертикальну динаміку, але при цьому не змінюється відсутність криволінійних арок і домінування прямокутних вікон (рис. 3, в).

З 1990-х рр. житлові будинки і комплекси підвищуються далі і в пошуках індивідуальної виразності споруди запозичають принципи оформлення історичного фасаду (рис. 3, г, д, 4). Тектонічна побудова п'яти-семиповерхового будинку з масивним низом, горизонтальними тягами, ажурним завершенням, дрібними деталями переноситься на житлову споруду підвищеної етажності і поєднується з домінуванням вертикальних ліній в її композиції. Це створює будинки більшого масштабу з занадто розвиненою динамічною пластикою і декором великого розміру. Оформлення віконних прорізів подекуди урізноманітнюється арочними формами. Але відносно використання кількості і форм арок загалом в житлових спорудах останніх десятиріч можна виділити два напрямки:

а) житлові будинки в історичному центрі міста схожі масштабом та поверховістю зі старою забудовою. В них застосовують арки дуже широко, намагаючись використовувати історичні принципи – відокремлення ярусів, оздоблення верху, акцентування важливих частин. Але без докладного вивчення цих принципів спроба імітації старовинної київської архітектури чи намагання створити новий стиль на її основі закінчуються переходом в еkleктику (рис. 3, г, д). Причини цього в тому, що історичні будинки були меншої поверховості і принципи використання арки на їх фасадах були не дуже складні, але різноманітні – виділяли найважливіші яруси (перший і останній, або другий і останній), вертикальні частини, окремі елементи; арку використовували у ролі завершення, об'єднання окремих прорізів у більшій композиційній деталі; декор з арочних форм завжди повторював форму арки, що створювала фасад. У довоєнній та повоєнній житловій архітектурі арку використовували за спрощеними принципами – для виявлення найважливіших ярусів, першого та останнього (у ролі завершення), для двоярусного оформлення portalу, у ролі декору навколо арочного прорізу. Принципи формування фасаду сучасного будинку в історичному середовищі споріднені з до- та повоєнним етапом, але у використанні арки дещо хаотичні (рис. 3, г, д). Наприклад, не зовсім зрозуміло виявлення арками передостанніх ярусів – останній ярус у цьому випадку є начебто пізнішою і зайвою надбудовою; криволінійне завершення будинку дещо іншої форми, ніж арки фасаду також

підкреслює це враження; також незрозуміло обірваний на середині будинку високий вхідний портал;

б) житлові будинки підвищеної поверховості – основний напрямок сучасного житлового будівництва. В них використовують арки в основному для того, щоб створити акценти у монотонному зовнішньому вигляді, складеному з рядів вікон та приквартирних приміщень, як найменших елементів фасаду (рис. 4, а–г). Але криволінійні елементи майже не чим не підтримуються в загальній композиції прямокутників, що викликає враження випадковості їх включення.

Таким чином, аналіз еволюції арки у житловій архітектурі Києва показує, що сучасні житлові будівлі потребують рекомендацій щодо вживання арочних форм, оскільки в останні роки є тенденція повернення арки в архітектуру. Ці рекомендації можуть бути засновані на принципах історичного досвіду прибуткових будинків кінця XIX – початку XX ст., бо пізніші періоди розвитку житлової архітектури не дають прикладів широкого вжитку арок в оформленні фасадів. Але спершу необхідне вивчення структури фасадів сучасних висотних житлових споруд, бо їх композиція значно відрізняється від історичних будівель і механічне перенесення історичних принципів на сучасні споруди не створить гармонійний зовнішній вигляд.

Список використаних джерел:

1. Бачинська О.В. Використання арки в житловій забудові Києва кінця XIX – початку XX сторіч // Сучасні проблеми архітектури та містобудування: Науково-технічний збірник. – К.: КНУБА, 2010. – Вип. 24. – С. 74–81.

2. Бачинська О.В. Типологія міської житлової забудови Києва // Перспективні напрямки проектування житлових та громадських будівель: Організація комфортного середовища життєдіяльності людини міських поселень. – 2008. – Спеціальний випуск. – С. 56–62.

Аннотация

В статье рассматриваются эволюция арок на фасадах жилых домов Киева с конца XIX по XXI ст.; формы и принципы использования арки на каждом этапе.

Ключевые слова: Киев, фасад, арка, эволюция, этап, форма, принцип.

The summary

Evolution of arches on facades of apartment houses of Kiev from the end XIX for XXI centuries; the forms and principles of use of an arch at each stage are considered in clause.

Key words: Kiev, facade, arch, evolution, stage, form, principle.